

Mogelijkheden om blijvend grasland in Natura 2000 gebieden te vernieuwen

Hein Korevaar

WAGENINGEN UR
For quality of life

Mogelijkheden om blijvend grasland in Natura 2000 gebieden te vernieuwen

Hein Korevaar

Agrosysteemkunde

Dit onderzoek is in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken uitgevoerd door Wageningen UR (University & Research centre), in het kader van Kennis voor Beleid (projectnummer BO-20-003-049).

Wageningen UR is een samenwerkingsverband tussen Wageningen Universiteit en Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek.

Wageningen, maart 2016

PRI-rapport 637

WAGENINGEN UR
For quality of life

Korevaar, H., 2016. *Mogelijkheden om blijvend grasland in Natura 2000 gebieden te vernieuwen*. Wageningen, the foundation Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek. Plant Research International, Wageningen UR (University & Research centre), PRI-rapport 637. 22 blz.; 5 fig.; 3 tab.; 13 ref.

Om de biodiversiteit te beschermen mogen blijvende graslanden in Natura 2000 gebieden niet worden geploegd of omgezet. Lichte vormen van grondbewerking zijn er wel toegestaan. Geadviseerd wordt om in deze gebieden doorzaaien als graslandverbeteringsmethode toe te staan, onder de voorwaarde dat de grasmat niet vernietigd wordt en er altijd een dekkende vegetatie zichtbaar blijft.

Trefwoorden: blijvend grasland, Natura 2000, doorzaaien

© 2016 Wageningen, Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek. Plant Research International, Postbus 16, 6700 AA Wageningen; T 0317 48 07 00; www.wageningenur.nl/pri

KvK: 09098104 te Arnhem
VAT NL no. 8113.83.696.B07

Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO). Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van DLO.

DLO is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

PRI-rapport 637

Foto omslag: Praktijknetwerk Graslandverjonging

Inhoud

	Samenvatting	5
1	Inleiding	7
2	Doelstelling	9
3	Graslanden in Natura 2000 gebieden	10
4	Graslandvernieuwing en lichte grondbewerking	12
5	Lichte grondbewerking in Natura 2000 gebieden in andere landen	17
6	Advies voor Nederlandse Natura 2000 gebieden	18
7	Controle en handhaafbaarheid	19
	Literatuur	20

Samenvatting

Om de biodiversiteit te beschermen mogen in Europa ecologisch kwetsbare blijvende graslanden die door de lidstaten aangewezen zijn niet worden geploegd of omgezet. Lichte vormen van grondbewerking zijn er wel toegestaan. Nederland heeft deze bescherming van kracht verklaard voor alle blijvende graslanden binnen Natura 2000 gebieden. De vraag van het Ministerie van Economische Zaken is, welke vormen van lichte grondbewerking op blijvend grasland in Natura 2000 gebieden toegelaten kunnen worden en hoe deze in de praktijk kunnen worden toegepast en gecontroleerd.

Van het Nederlandse graslandareaal ligt bijna 5% (= 47.543 ha) in Natura 2000 gebieden. 97% hiervan is blijvend grasland, dat wil zeggen 5 jaar of ouder. Van dit blijvend grasland is ongeveer 60% 'gewoon' blijvend grasland en 40% natuurlijk grasland met hoofdfunctie landbouw.

Doorzaaien is een methode om grasland te verbeteren zonder ploegen of andere vormen van grondbewerking. Na kort afmaaien van de bestaande grasmat en eventueel een lichte bewerking om de grasmat wat opener te maken wordt het zaad direct in of op de grond gezaaid. De resultaten van doorzaaien zijn bij een goede uitvoering vergelijkbaar met die van herinzaaien na ploegen, zonder dat er een verstoring van de bodem nodig is. Er is een advies opgesteld dat aansluit bij de regels van de mestwetgeving in Nederland en ook bij de uitwerking die in omliggende landen is gekozen voor bescherming van kwetsbare blijvende graslanden.

Geadviseerd wordt lichte vormen van grondbewerking die nodig zijn om doorzaai mogelijk te maken toe te staan, onder de voorwaarde dat de grasmat niet vernietigd wordt. Op deze wijze blijft de ruimte die de Europese Commissie geeft om lichte grondbewerking in ecologisch kwetsbare blijvende graslanden toe te staan, ook goed controleerbaar. Bij een lichte grondbewerking en doorzaaien zal er namelijk altijd een dekkende vegetatie zichtbaar blijven, hetgeen duidelijk onderscheidend is van geploegd land.

1 Inleiding

Nederland kent ruim 160 Natura 2000 gebieden (Figuur 1). Natura 2000 is het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden en bestaat uit gebieden die zijn aangewezen onder de Vogelrichtlijn of de Habitatrichtlijn of die om andere redenen de status van beschermd natuurgebied hebben. De Vogel- en Habitatrichtlijn zijn de belangrijkste instrumenten om de Europese biodiversiteit te waarborgen en Vogel- en Habitatrichtlijngebieden zijn geselecteerd op grond van het voorkomen van soorten en habitattypen die vanuit Europees oogpunt bescherming nodig hebben. De overkoepelende naam voor (combinaties van) deze gebieden is: 'Natura 2000 gebied'. Voor meer informatie over Natura 2000 gebieden zie www.rijksoverheid.nl/natura2000 en <http://www.natura2000.nl/pages/wat-is-natura-2000.aspx>

In haar brief van 6 december 2013 aan de Tweede Kamer over de Implementatie van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid geeft mevrouw Dijk, Staatssecretaris van Economische Zaken, voor kwetsbare blijvende graslanden binnen Natura 2000 gebieden aan dat deze volgens de Europese verordening niet mogen worden geploegd of omgezet; ze mogen wel worden doorgezaaid. Volgens de Europese richtsnoeren (zie kader) kunnen lichte vormen van grondbewerking op blijvend grasland wel worden toegestaan. De Nederlandse overheid heeft het ploegverbod per 1-1-2015 in laten gaan **voor alle blijvende graslanden binnen Natura 2000 gebieden** ter bescherming van de biodiversiteit. Blijvend grasland is land dat vijf jaar of langer grasland is (Ministerie EZ, 2013).

De vraag is¹ welke vormen van lichte grondbewerking op blijvend grasland in Natura 2000 gebieden toelaatbaar zijn. Hoe kunnen deze in de praktijk worden toegepast en ook hoe kunnen ze worden gecontroleerd?

Teksten uit relevante Europese richtsnoeren:

The permanent grassland guidance (DS/EGDP/2015/02 FINAL) omschrijft het ploegverbod van Environmental sensitive permanent grassland in paragraaf 4.2 als volgt:

"Ploughing is understood as a tillage which destroys or alters the grassland cover (e.g. where the land is turned over, and/or the tillage is deep). This operation reduces carbon sequestration and harm the habitats of an environmentally valuable site, in particular if permanent grassland constitutes these habitats. It can also cause disturbances to animal species or change the floristic composition of the grassland. As a principle, the ban of ploughing should be strictly maintained. The use of light tillage on the designated sensitive permanent grassland, could be accepted provided it is with the only purposes of preparing the soil to restore the grass, (see the "OTSC guidance" document (DSCG-2014-32-FINAL, paragraph 2.4.4.4. third indent))."

De **Guidance for on-the-spot checks (OTSC) and area measurement** (DSCG/2014/32 FINAL REV1) vermeldt in paragraaf 2.4.4.4:

"For the purpose of the control of the permanent grassland requirements as foreseen in Article 45 of Regulation (EU) No 1307/2013, the following checks are, in particular, considered as necessary:

- *The reality of the declaration of farmers in terms of land cover in particular arable land and permanent grassland, i.e. that a grassland declared as arable land (e.g. "temporary grassland") should have been declared as a permanent grassland. This is not only particularly important in 2015 to establish the reference ratio but also the following years to check the evolution of the annual ratio;*
- *Where individual measures have been implemented by MS, e.g. following a decrease of the ratio, the control of the individual measures;*
- *Whether PG which are environmentally sensitive in accordance with Art.45(1) of Regulation (EU) No.1307/2013, have not been ploughed or converted, including, in limited cases the conditions under which MS allow reconversion of parts of such permanent grassland with light tillage in order to maintain them, only when the beneficiary has informed the Paying Agency about this beforehand;*
- *Where relevant, provisions of article 37(5) of Regulation (EU) No 640/2014 on control of permanent pasture in the context of cross compliance: "Member States shall carry out checks in 2015 and 2016 to ensure that paragraphs 1 and 3 are complied with."*

¹ Contactpersoon/opdrachtgever voor deze helpdeskvraag bij het Ministerie van EZ, Directie ELVV is de heer ir. H.J.A. Ruissen (h.j.a.ruissen@minez.nl)

Naast blijvend grasland kunnen er in Natura 2000 gebieden ook tijdelijke graslanden voorkomen, waarop één of enkele jaren achtereen gras wordt geteeld en die vervolgens weer gebruikt worden voor de teelt van akkerbouwgewassen of voedergewassen zoals snijmaïs, klavers of luzerne. Aan het gebruik van deze tijdelijke graslanden zijn geen beperkingen opgelegd.

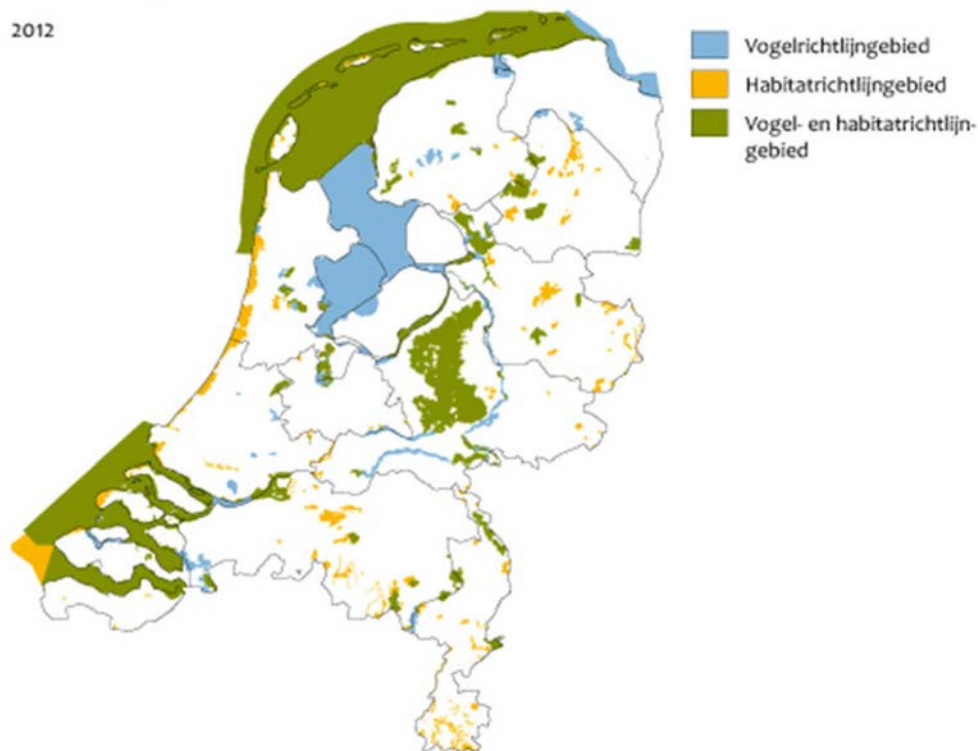
Blijvend grasland is grasland van minstens vijf jaar oud en heeft in het algemeen een wat heterogener plantenbestand dan jong, tijdelijk grasland. Het wordt daardoor vaak als minder productief ingeschat en gras en ruwvoer van mindere kwaliteit (smakelijkheid, verteerbaarheid en eiwitrijkegehalte) leverend. Als het grasbestand teveel achteruit gaat (vanuit agrarisch gebruik gezien), dan is dat voor veel boeren aanleiding om het grasland te vernieuwen. De variatie in plantensoorten in blijvend grasland is belangrijk voor insecten, weidevogels, kleine zoogdieren en tal van andere faunasoorten. De heterogeniteit zorgt voor microreliëf waardoor er kleine verschillen in biotoop ontstaan en variatie in grasgroei optreedt.

Soorten als ganzen en smienten prefereren mals, eiwitrijk gras, dat goed verteerbaar is en voldoende voedingsstoffen levert. Hierdoor kunnen ze de koude winter overleven en voldoende reserves opbouwen voor de trek naar de broedgebieden. Te vergaande extensivering van graslandpercelen in Natura 2000 gebieden is daarom nadelig voor de draagkracht van graslanden als voedselbron voor vee, maar ook voor deze faunasoorten. Behoud van deze oude, redelijk productieve graslanden in Natura 2000 gebieden als foerageergebieden is vooral voor deze soorten van cruciaal belang. Doorzaaien met productieve grassoorten kan helpen om de kwaliteit van het grasland als voedselbron op peil te houden.

Vanuit biodiversiteitsoogpunt zijn graslanden van vijf jaar oud nog jong en is het graslandecosysteem nog volop in ontwikkeling. Het bodemecosysteem en de vegetatie hebben veel langer, ca. 20 jaar, nodig om zich te ontwikkelen tot een stabiel systeem. Dan praat je met recht van oud grasland.

Natura 2000-gebieden

2012

Bron: EL&I.

WUR/okt12/1308
www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

Figuur 1 Natura 2000: Vogel- en Habitatrichtlijngebieden in Nederland (Bron: Compendium voor de Leefomgeving, 2016).

2 Doelstelling

Definiëren van vormen van lichte grondbewerking die kunnen worden toegelaten op blijvend grasland in Natura 2000 gebieden, hoe die vormen van die lichte grondbewerking kunnen worden toegepast in de praktijk en hoe de juiste toepassing kan worden gecontroleerd.

3 Graslanden in Natura 2000 gebieden

Het totale areaal grasland binnen de Natura 2000 gebieden bedroeg op 15 juli 2015 volgens de door RVO aan Brussel verstrekte rapportages 47.543 ha (Tabel 1). Dit is bijna 5 % van het totale graslandareaal in Nederland. Het overgrote deel hiervan, 46.011 ha, is blijvend grasland. Dit betreft zowel natuurlijke graslanden met hoofdfunctie landbouw (RVO gewascode 331; 17.959 ha) als 'gewone' blijvende graslanden (RVO gewascode 265) en randen met blijvend grasland (RVO gewascodes 333 en 334) die binnen de begrenzing van Natura 2000-gebieden liggen (in totaal 28.052 ha) en ook van groot belang (kunnen) zijn voor bijvoorbeeld ganzen, smienten en kleine zwaan. Vaak zijn intensieve graslandpercelen buiten de begrenzing van het Natura 2000 gebied gelaten, maar dus lang niet altijd. Voorbeelden van Natura 2000 gebieden met veel blijvend grasland (> 500 ha) dat door de landbouw gebruikt wordt, zijn de Vogelrichtlijngebieden De Wieden, Polder Zeevang, Oostelijke vechtplassen, Arkemheen, Rijntakken en het Oudeland van Strijen (Figuur 2). Het areaal blijvend grasland in deze 6 gebieden is 11.057 ha.

Figuur 2 Natura 2000; Vogelrichtlijngebieden met meer dan 500 ha blijvend grasland (Bron: Ministerie EZ, 2015).

Tabel 1*Oppervlaktes grasland (ha) binnen Natura 2000 gebieden.*

Natura 2000 categorie	Blijvend grasland	Blijvend – natuurlijk grasland	Tijdelijk grasland	Totaal grasland
Vogelrichtlijn (VR) gebied	13.277	3.868	555	17.699
Habitatrichtlijn (HR) gebied	4.309	4.853	541	9.703
Zowel VR als HR gebied	10.467	9.238	437	20.141
Totaal	28.052	17.959	1.532	47.543

De algemene regels voor Natura 2000 gebieden leggen geen beperkingen op aan de bemesting van blijvend grasland.

De meest kwetsbare graslandpercelen (natuurlijk grasland met hoofdfunctie natuur – RVO gewascode 332) zullen vrijwel altijd in beheer zijn van terreinbeherende organisaties, zoals SBB en Natuurmonumenten, of onder het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) vallen. Percelen die in beheer zijn van terreinbeherende organisaties tellen niet mee voor de Basisbetalingsregeling (BBR) 2015 en zijn niet in Tabel 1 opgenomen. De mogelijkheden voor graslandvernieuwing, gebruik van gewasbescherming en bemesting zullen voor graslanden met hoofdfunctie natuur meestal beperkt zijn en in de beheersvoorschriften voor die percelen omschreven staan.

4 Graslandvernieuwing en lichte grondbewerking

Graslandvernieuwing door herinzaaien

Hoewel in Natura 2000 gebieden het ploegen, omzetten in bouwland en herinzaaien van blijvend grasland niet is toegestaan, is het relevant om toch even stil te staan bij de redenen waarom graslandvernieuwing wordt toegepast.

Graslandvernieuwing wordt vaak als mogelijkheid genoemd om de productie van grasland te verbeteren en daarmee het voeraanbod op het bedrijf en de benutting van de toegediende mest² te verbeteren. Algemeen heerst de gedachte dat nieuw grasland productiever is dan oud grasland en dat de kosten van graslandvernieuwing snel zijn terugverdiend (Figuur 3).

'Graslandvernieuwing in twee jaar terugverdiend'
13 feb 2015 3133 7

Lelystad – Dankzij een meeropbrengst van ruim 3.300 kilo droge stof, 3.600 kVEM (energie) en 258 kDVE (eiwit) per hectare kan graslandvernieuwing al in twee jaar worden terugverdiend. Dit blijkt uit een tweearig opbrengst- en voederwaardeonderzoek uitgevoerd door Schothorst Feed Research in opdracht van Limagrain.

(Boerderij 13 februari 2015)

Graslandvernieuwing

Graslandvernieuwing: geen overbodige luxe

Te zware maaisnede's, vertrappen door vee, structuurbederf door te zware machines of het berijden van het gras onder te natte bodemomstandigheden zijn oorzaken van het achteruitgaan van de grasmat. We zien dan ook dat de goede grassen, zoals Engels raaigras en timothee, verdrongen worden door slechtere grassen zoals straatgras en kweek.

Vernieuwen grasland in 2 jaar terugverdiend

(Website GroeiPartners)

Vernieuwen grasland in 2 jaar terugverdiend

Nieuwe weide levert jaarlijks € 546 per ha extra op. Door de huidige hoge prijzen van kracht- en ruwvoeder kan graslandvernieuwing zeer snel uit. Wie grasland vernieuwt legt de basis voor een goede weide voor meerdere seizoenen. Daarom is het van het grootste belang even stil te staan bij de verschillende aspecten van graslandvernieuwing. Alleen dan haalt u het maximale rendement van uw land.

(Folder Barenbrug)

Figuur 3 Enkele voorbeelden van koppen van artikelen, folders en websites die graslandvernieuwing promoten en aangeven dat de kosten in 2 jaar terugverdiend kunnen worden.

Recente waarnemingen in praktijknetwerken geven aanwijzingen (Pelikaan, 2011; LTO Noord/LBI, 2014) dat bij lagere bemestingsgiften - die tegenwoordig gangbaar zijn geworden door de gebruiksnormen - de productie van oud grasland niet lager hoeft te zijn dan van nieuw ingezaaid grasland en dat oud grasland efficiënter omgaat met stikstof (Eurofins Agro, 2015). Dit lijken

² Als grasland minder productief is en toch volgens de gangbare normen wordt bemest, zal een groter deel van de toegediende nutriënten onbenut blijven en een potentiële bron van emissie vormen.

tegenstrijdige geluiden. Hoeft oud grasland dan niet vernieuwd te worden? Wat is wijsheid? Een paar feiten op een rij.

Hoving & Velthof (2006) hebben van 2002 t/m 2004 op verschillende grondsoorten onderzoek gedaan naar graslandvernieuwing en constateren inderdaad dat de droge stofopbrengst bij zowel een bemestingsniveau van 0 en 300 kg N per ha op oud, niet gescheurd grasland hoger is dan bij herinzaaien en doorzaaien (Tabel 2). Ook de stikstofopname van het niet-gescheurde grasland was hoger. Bij graslandvernieuwing door scheuren van het grasland in het najaar namen zij in de daarop volgende winter een verhoging van de minerale N-waarden in de bodemlaag 30-60 cm onder het grasland waar, hetgeen er op duidde dat er N-uitspoeling in de bovenlaag was opgetreden. Bij graslandvernieuwing in het voorjaar waren de N-min gehalten niet verhoogd t.o.v. het niet-gescheurde grasland.

Tabel 2

Gemiddelde droge stof- en N-opbrengst per behandeling over gehele proefperiode 2002-2004 voor 0 en 300 kg N per ha en de relatieve opbrengsten ten opzichte van niet scheuren (Hoving & Velthof, 2006).

	Droge stofopbrengst				Stikstofopbrengst			
	0 N		300 N		0 N		300N	
	(ton ds ha ⁻¹ jaar ⁻¹)	(%)	(ton ds ha ⁻¹ jaar ⁻¹)	(%)	(ton ds ha ⁻¹ jaar ⁻¹)	(%)	(ton ds ha ⁻¹ jaar ⁻¹)	(%)
Niet scheuren	6,0	100	12,2	100	132	100	328	100
Scheuren voorjaar	5,9	98	11,5	94	127	97	321	98
Scheuren najaar	5,0	83	11,3	93	95	72	287	87
Doorzaaien najaar	5,4	90	11,5	95				

In het project *Goud van Oud Grasland*, dat uitgevoerd werd bij tien melkveehouders in de provincies Friesland en Groningen, werd waargenomen dat oude graslanden gemiddeld een hogere opbrengst hadden dan de jongere percelen. Zonder stikstofbemesting produceerden acht van de tien oude graslandpercelen beter dan de jonge percelen op hetzelfde bedrijf. Door de bemesting met stikstof werd het verschil in productie tussen jong en oud grasland kleiner (Tabel 3).

Tabel 3

Gemiddelde productie van jong en oud grasland op 10 praktijkbedrijven in Friesland en Groningen (LTO-Noord/LBI, 2014).

Bemestingsniveau (kg/ha)	0 N	300 N
Alle percelen (ton droge stof per ha)	6,9 -12,9	13,8-18,0
Oud grasland gemiddeld (ton droge stof per ha)	10,2	15,9
Jong grasland gemiddeld (ton droge stof per ha)	9,4	15,6

De verklaring voor de lagere droge stofopbrengst van jong grasland kan gevonden worden in de verminderde nalevering van N vanuit de bodem³. Vlak na het scheuren van het grasland komt er door

³ Wanneer grasland wordt gescheurd en opnieuw ingezaaid, wordt er in de eerste maanden daarna organische stof afgebroken, waardoor veel N vrijkomt. Een deel van die N verdwijnt uit de bouwvoor. Door de afbraak van de organische stof verandert de C/N verhouding van de grond. Is de C/N verhouding laag, dan zit er aan elke kg C veel N gebonden. Wanneer het bodemleven dan een kg organische stof verteert (mineralisatie), komt er veel N vrij voor het gewas. Bij een hoge C/N verhouding komt er als er 1 kg organische stof verteert dus veel minder N vrij voor het gewas. Een perceel met een hoge C/N-ratio levert dus minder N na. Het scheuren van grasland verhoogt door de sterke mineralisatie dus de C/N verhouding, waardoor de nalevering van N van deze bodem minder wordt. De bodem zal na scheuren van grasland eerst enkele jaren meer N gaan binden aan de C voordat de bodem weer effectief N gaat naleveren.

de vertering van de ondergewerkte zode eerst een piek in N-levering, die echter door het jonge gras slecht kan worden benut. Daarna gaat de bodem weer organische stof opbouwen waarin een deel van de beschikbare N wordt vastgelegd en pas als het grasland na enkele jaren weer ouder wordt, komt de N-nalevering weer op het oorspronkelijke niveau en daarmee de grasproductie.

Uit het voorgaande voorbeelden blijkt dat herinzaaien lang niet altijd de beste aanpak is, veel belangrijker is om veel aandacht te besteden aan goed graslandmanagement zodat het blijvend grasland jarenlang intact en goed productief blijft. Op dit vlak is nog veel winst te boeken (NVWV, 2015), o.a. door de besparing op de herinzaaikosten. Ook voorkomt een minder frequente herinzaai afbraak van organische stof. Organische stof is van belang voor verschillende bodemfuncties, zoals vasthouden en daarna weer langzaam vrijgeven van water en voedingsstoffen en het stimuleren van bodenfauna dat op haar beurt weer essentieel is een goede beluchting en omzetting in de bodem en voor C-vastlegging.

Ondanks het feit dat graslandvernieuwing dus niet altijd zorgt voor een hogere productie of betere N-benutting, kunnen er toch redenen zijn om wel graslandvernieuwing toe te passen. Voorbeelden zijn: uitwintering (=afsterven) van de grasmatten na een strenge winter, ernstige verdroging, rijschade, schade door muizen of insectenlarven (bijv. emelten en engerlingen) of ernstige veronkruiding.

Een ander argument is de betere graskwaliteit van het vernieuwde grasland, zowel van het weidegras als het ruwvoer in de kuil. Een betere graskwaliteit leidt tot een hogere voeropname waardoor de veehouder meer ruwvoer van eigen land kan gebruiken en minder krachtvoer hoeft bij te voeren (Grondig, 2011).

Er zijn dus verschillende argumenten voor en tegen graslandvernieuwing door herinzaaien aan te voeren. Het is niet zo dat graslandvernieuwing zo zeker tot winst zal leiden als de koppen in Figuur 3 beloven. Zoals in het voorgaande aangegeven zijn er soms toch goede argumenten om het grasland wel te vernieuwen. Vuistregel hierbij kan zijn: ga pas herinzaaien bij minder dan 60% goede grassen of bij meer dan 50% slechte grassen of 20% kweek (Eurofins Agro, 2015; Praktijknetwerk Graslandverjonging, 2015).

In Natura 2000 gebieden is scheuren en herinzaai van blijvend grasland niet toegestaan, terwijl ook voor die percelen er argumenten kunnen zijn om grasland te willen verbeteren. Doorzaaien van grasland is in die gevallen een bruikbare graslandvernieuwingstechniek waarbij de ondergrond vrijwel onberoerd blijft (= lichte grondbewerking) en het zaad direct in of op de bodem wordt gebracht.

Doorzaaien en lichte grondbewerking

Doorzaaien is een methode om grasland te verbeteren zonder ploegen of andere vormen van grondbewerking. Bij doorzaaien wordt het zaad direct in de grond gebracht na kort afmaaien van het gras en meestal een lichte bewerking om de grasmatten wat opener te maken. Dat open maken kan met een wiedeeg, of vergelijkbare machine, waarbij tanden de bestaande grasmatten open trekken. Vervolgens wordt ingezaaid met een doorzaaimachine die ondiepe sleufjes trekt in de grond waarin het zaad direct wordt ingebracht. Het zaad kan ook bovenop de grond worden gelegd en vervolgens worden aangedrukt met een gladde rol of cambridgerol⁴. Door het aandrukken krijgt het zaad meer contact met de bodem en stijgt de slagingskans.

⁴ Een cambridgerol bestaat uit een as met afwisselend twee soorten schijven. Een dikke schijf met een gladde rand wordt afgewisseld met een dunne schijf met een gekartelde rand. De schijf met een gekartelde rand is 2 cm groter dan de schijf met een gladde rand. Hierdoor ontstaat bij het rollen in tegenstelling tot het gebruik van een gladde rol een ruw grondoppervlak, dat ook bij slempgevoelige grond niet makkelijk dicht slaat.

wiedeg

doorzaaimachine

Figuur 4 Wiedeg en doorzaaimachine.

In 2013 en 2014 hebben 10 melkveehouders in Oost Nederland in het Praktijknetwerk Graslandverjonging gezocht naar eenvoudige manieren om zonder herinzaai de graszode te verbeteren of de kwaliteit in stand te houden. Verschillende werkwijzen van doorzaaien zijn onder praktijkomstandigheden vergeleken. Om het doorzaaien tot een succes te maken heeft het praktijknetwerk (Praktijknetwerk Graslandverjonging, 2015) een aantal praktische adviezen opgesteld, waarbij de volgende voor blijvend grasland in Natura 2000 gebieden relevant zijn:

- Zorg dat voor het doorzaaien het bestaande gras kort is gemaaid en eventuele grasresten zijn afgevoerd.
- Zaai vroeg in het voorjaar door, echter wel bij een voldoende hoge bodemtemperatuur of in de nazomer (augustus/september).
- Doorzaaien in vochtige grond is een belangrijke voorwaarde voor succes.
- Zorg bij doorzaaien in de nazomer dat het grasland in de periode daarvoor niet te zwaar is bemest.
- Beweid doorgezaaid grasland circa 2 weken na opkomst van het gras gedurende een korte periode (max. 2 dagen).
- Zorg dat het risico wordt gespreid: beter wat vaker doorzaaien met iets minder graszaad dan in een keer heel veel graszaad.
- Kies voor actuele graszaadmengsels waarbij de grasrassen voorkomen in de rassenlijst. Let bij rassenkeuze vooral op smakelijkheid en kroonroestresistentie.
- Zorg voor een goede ontwatering.
- Zorg voor voldoende hoge pH in de bodem.

Bij een slechte grasmatt, bijvoorbeeld als die sterk veronkruid is met kweekgras, adviseert het Praktijknetwerk Graslandverjonging om de oude grasmatt eerst dood te spuiten en dan door te zaaien in de dode grasmatt. De ongewenste soorten kunnen dan het nieuwe gras niet meer overheersen. Omdat met het doodspuiten ook alle niet schadelijke, bloemrijke soorten die vanuit biodiversiteits- en veevoedingsoogpunt wel gewenst zijn (Geerts e.a., 2014) verloren gaan, is dit in Natura 2000 gebieden echter geen gewenste aanpak. In het uiterste geval zal men probleemonkruiden pleksgewijze kunnen bestrijden. Door een goede graslandverzorging zal in de meeste gevallen voorkomen kunnen worden dat probleemonkruiden gaan overheersen. Een goed weide- en maaieregime (o.a. regelmatige afwisseling, niet te zware sneden, voorkomen van vertrapping en rij schade) zal ook positief bijdragen aan het behoud van een goede grasmatt. Door een gerichte keuze van graszaadmengsels kunnen ook klavers en kruiden met het gras worden ingezaaid om de biodiversiteit en smakelijkheid van het gras te vergroten (Geerts e.a., 2014).

Strokenfrees

In de discussies rond het ploegverbod gaan er soms stemmen op om graslandvernieuwing met een strokenfrees toe te staan (Figuur 5). Bij een strokenfrees worden in de te verbeteren grasmatt smalle stroken tot een diepte van 10-15 cm gefreesd waarin wordt ingezaaid. De strokenfrees is ontwikkeld om op zware kleigrond en veengrond maïs te telen na gras zonder het grasland te scheuren. Dit heeft voordelen voor het behoud van organische stof, bodemleven en draagkracht, en vermindert mogelijk ook de kans op nitraatuitspoeling. Door de beperkte grondbewerking blijft de draagkracht van de grasmatt grotendeels behouden voor de zware (oogst)machines. Een enkele keer wordt geopperd om een strokenfrees ook te gebruiken bij graslandvernieuwing. Dit is echter niet aan te raden, want gebruik van een strokenfrees zal resulteren in een oneffen ligging van het landoppervlak en tot problemen leiden bij maaien en voederwinning. In Natura 2000 gebieden zou het toelaten van een strokenfrees ook betekenen dat er in de gefreesde strook toch een drastische bewerking van een deel van de toplaag plaatsvindt. Om een effectieve graslandvernieuwing te realiseren zullen de gefreesde stroken dichter op elkaar moeten liggen dan bij maïsteelt, hetgeen betekent dat eenderde tot de helft van de bodem bewerkt wordt tot een diepte van ca. 15 cm en dus flink verstoord wordt, waardoor kwetsbare habitattypen verloren kunnen gaan.

Figuur 5 *Strokenfrees.*

Samenvattend: Doorzaaien sluit het beste aan bij de eisen van een lichte grondbewerking en biedt mogelijkheden om bij goede omstandigheden en uitvoering het grasbestand van blijvend grasland te verbeteren.

5 Lichte grondbewerking in Natura 2000 gebieden in andere landen

Aangezien de vragen rond lichte grondbewerking op blijvend grasland in Natura 2000 gebieden voortkomen uit Europese verordeningen en richtsnoeren, ligt het voor de hand om ook te kijken hoe in de omringende landen deze richtlijn is geïmplementeerd.

In **Denemarken** is, in de aangewezen gebieden waar niet geploegd mag worden, een lichte grondbewerking toegestaan zolang alleen de bovenste 3 cm toplaag van grond wordt beroerd. Het is toegestaan graszaad direct in de grond te brengen zonder enige vorm van grondbewerking uitgezonderd bovengenoemde lichte bewerking. Het is daarbij de verantwoordelijkheid van de boer om ervoor te zorgen dat de lichte grondbewerking niet conflicteert met andere beperkingen die in het betreffende gebied door de Natura 2000 beschermingsregels worden opgelegd. (Gebaseerd op informatie ontvangen via LTO-Nederland).

In **Duitsland** moet iedere mechanische grondbewerking die op kwetsbaar blijvend grasland wordt uitgevoerd, minstens drie dagen van te voren worden gemeld bij het Regiokantoor (Landesstelle). De aard van de voorgenomen activiteit moet in de aanvraag worden omschreven. Deze meldingsplicht geldt niet voor rollen, slepen en harken van het land en voor doorzaaien en zodebemesten of vergelijkbare vormen van bewerking. (Gebaseerd op informatie ontvangen via LTO-Nederland; Deutscher Bauernverband / InVeKoS-Verordnung, 2015).

In **Engeland** is dit niet zo'n kwestie omdat er vanuit wordt gegaan dat ploegen en herinzaai van blijvend grasland in Natura 2000 gebieden al aan banden gelegd is doordat dergelijke graslanden of een SSSI (sites of special scientific interest) status hebben vanwege botanische waarden of onder EIA (environmental impact assessment) vallen omdat ze als half-natuurlijk worden beschouwd. In Engeland wordt over ploegen gesproken als kerende grondbewerking, bewerken met schijfeg, tandcultivator of frees valt daar niet onder en zou in het kader van een ploegverbod wel toegestaan zijn, al wordt ook gemeld dat deze bewerkingen voor biodiversiteit, koolstof en water net zo schadelijk kunnen zijn als ploegen. Hoofddoel in deze gebieden zal zijn het in standhouden van blijvend grasland. Herinzaaien of doorzaaien van blijvend grasland zou daarin wel passen mits dat zonder gebruik van de ploeg kan plaatsvinden. (Gebaseerd op informatie ontvangen van Department for Environment, Food & Rural Affairs (Defra)).

In **Vlaanderen** is een lichte grondbewerking bij Ecologisch kwetsbare blijvende graslanden (EKBG) enkel toegestaan wanneer deze niet als Historisch permanent grasland (HPG) beschermd zijn en wanneer die lichte grondbewerking bedoeld is om de bodem voor te bereiden voor herstel van de grasvegetatie. Doorzaaien is dus toegestaan op deze graslanden. In de Vlaamse polders (kustzone) is er ongeveer 3.000 ha EKBG dat geen HPG is. (Gebaseerd op informatie ontvangen van Inverde, Forum voor Groenexpertise / Vlaamse overheid - Departement Leefmilieu, Natuur en Energie (LNE)).

Samenvattend kan gesteld worden dat in de ons omringende landen onder lichte grondbewerking een heel oppervlakkige (ca. 3 cm diepe) bewerking wordt verstaan en dat doorzaaien als maatregel voor graslandverbetering wordt toegestaan.

6 Advies voor Nederlandse Natura 2000 gebieden

Met het aanwijzen van de Natura 2000 gebieden draagt Nederland bij aan het netwerk van beschermde natuurgebieden in Europa. Natuur om trots op te zijn en om te beschermen. In een beheerplan wordt per Natura 2000 gebied aangegeven hoe beleven, gebruiken en beschermen in het gebied samengaan. Het streven is om bestaande activiteiten zoveel mogelijk te blijven voortzetten, maar niet alles kan. Natura 2000 is er niet op gericht om menselijke activiteiten in de gebieden te beperken, maar om te zorgen dat bedreigde en kwetsbare soorten en hun leefgebieden in Europa beschermd worden en de verscheidenheid aan Europese habitats blijft voortbestaan in balans met menselijke activiteiten.

In dat licht is het begrijpelijk dat de Europese verordeningen ploegen en omzetten van ecologisch kwetsbare blijvend graslanden (in onder andere Natura 2000 gebieden) niet toestaan om habitats, ondergrond, C-huishouding en bodemleven niet te verstoren. Bij lichte grondbewerking is de beïnvloeding van de ondergrond gering. Doorzaaien is een relatief goedkope manier van graslandverbetering en biedt mogelijkheden om met nieuwe grasrassen een efficiëntere productie van het grasland te krijgen. Doorzaaien vraagt echter ook om een goed graslandmanagement om enerzijds de concurrentie van de oude graszode waarin de nieuwe zaden worden gebracht te beperken en anderzijds het nieuwe gras een optimale kans tot een succesvolle ontwikkeling te geven.

In navolging van het Praktijknetwerk Graslandverjonging (2015) wordt voor doorzaaien van blijvend grasland in Natura 2000 gebieden het volgende beheer geadviseerd:

- Zorg vóór het doorzaaien dat het bestaande gras kort is gemaaid. Hierdoor krijgt het nieuwe gras meer de kans om zich te ontwikkelen.
- Om het doorzaaien tot een succes te maken moet dit vroeg in het voorjaar gedaan worden of in de nazomer (augustus/september).
- Doorzaaien in vochtige grond is een belangrijke voorwaarde voor succes.
- Zorg er voor dat het land voorafgaand aan het doorzaaien niet te zwaar is bemest. Hierdoor wordt de hergroei van het oude gras vertraagd en zal het nieuwe gras beter kiemen en ontwikkelen.
- Kies bewust een graszaadmengsel. Houdt hierbij voor ogen wat het gebruiksdoel van het grasland is. Maaien, weiden of een combinatie hiervan.
- Doorgezaaid grasland moet circa 2 weken na opkomst kort worden beweid. Dit bevordert de uitstoeling van het jonge gras, onderdrukt het onkruid en voorkomt een te sterke hergroei van de oude grasmat.
- Gebruik 10-15 kg graszaad per ha. Meer zaad zaaien verhoogt de kosten, maar verbetert niet het resultaat.
- Wacht niet met doorzaaien tot de grasmat (te) sterk is verslechterd.
- Zorg dat de belemmerende factoren voor een goede grasgroei weggenomen worden.

Bovenstaand advies spoort ook met de huidige mestregelgeving. De algemene regels voor Natura 2000-gebieden leggen geen beperkingen op aan de bemesting en het gebruik van het grasland. Omdat de meer kwetsbare graslandpercelen (natuurlijk grasland met hoofdfunctie landbouw – gewascode 331) vaak onder het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) zullen zijn gebracht, zullen hiervoor aanvullende regels kunnen gelden voor gebruikswijze, gewasbescherming en soms ook bemesting. Mocht men dergelijke kwetsbare graslanden, bijvoorbeeld na een calamiteit (zoals ernstige droogteschade of een muizenplaag zoals in 2014-2015 in Friesland; <http://www.fryslan.frl/muizen>), toch willen doorzaaien en het nieuwe gras een extra stimulans en concurrentiepositie willen geven ten opzichte van de oude grasmat waarin doorgezaaid wordt, dan is er graszaad met een coating met meststof (iSeed⁵) beschikbaar (Praktijknetwerk Graslandverjonging, 2015).

⁵ iSeed is een coating op graszaad van extra N en P. De coating geeft het jonge grasplantje gedurende de eerste weken extra voeding. De coating bevat snel oplosbaar fosfaat (voor een snelle wortelgroei) en snel en langzaam werkende stikstof voor extra concurrentiekracht in de bestaande zode.

7 Controle en handhaafbaarheid

Het is per 1 januari 2015 verboden om in Natura 2000 gebieden blijvend grasland om te zetten of te ploegen. Uit de perceelsregistratie (Gecombineerde Opgave) is af te leiden welke percelen in afgelopen jaren blijvend grasland waren, d.w.z. ouder dan 5 jaar. In Natura 2000 gebieden geldt voor percelen die geclassificeerd zijn als blijvend grasland een ploegverbod. Wel laat de Europese Commissie ruimte voor lichte grondbewerking. Zoals in hoofdstuk 6 wordt aangegeven wordt geadviseerd een lichte grondbewerking toe te staan om doorzaaien mogelijk te maken. Geadviseerd wordt daarbij af te zien van bewerkingen en handelingen die de grasmat vernietigen (zoals frezen, spitten en doodspuiten), vanwege het risico op vernietiging van kwetsbare habitattypen. Bovendien zouden de effecten van dergelijke bewerkingen nagenoeg gelijk zijn aan de effecten van ploegen dat in de verordening expliciet verboden is.

Het toelaten van lichte grondbewerking in het kader van doorzaaien is goed controleerbaar. Wanneer de grondbewerking hiertoe beperkt blijft, zullen blijvend graslandpercelen nooit een fase met een zwart bewerkte (kale) bovengrond kennen. Bij een lichte grondbewerking en doorzaaien zal er namelijk altijd een dekkende vegetatie zichtbaar blijven, hetgeen duidelijk onderscheidend is van geploegd land.

Literatuur

- Compendium voor de Leefomgeving, 2016. Natura 2000: Vogel- en Habitatrichtlijngebieden in Nederland, 2012 (indicator 1308, versie 06, 22 juni 2013). CBS, Den Haag; Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag/Bilthoven en Wageningen UR, Wageningen. www.compendiumvoordeleefomgeving.nl
- Eurofiins Agro, 2015. Graslandvernieuwing: zinvol of niet? Eurofiins Agro, Wageningen. <http://blgg.agroxpertus.nl/expertise/voederwaarde/artikelen/graslandvernieuwing-zinvol-niet>
- EZ, 2013. Implementatie Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Brief aan Tweede kamer, 6 december 2013. Ministerie van Economische Zaken, Den Haag.
- EZ, 2015. Natura 2000. Vogelrichtlijngebieden met meer dan 500 ha blijvend grasland. Ministerie van Economische Zaken, Den Haag.
- Geerts R, Korevaar H, Timmerman A, 2014. Kruidenrijk graskand. Meerwaarde voor vee, bedrijf en weidevogels. Stichting Skalsumer natuurbeheer, Kollumerpomp.
- Grondig, 2011. Graslandvernieuwing. Argumenten, feiten en cijfers. Grondig, maart 2011: 40-41.
- Hoving IE, Velthof GL, 2006. Landbouw- en milieukundige effecten van graslandvernieuwing op zand- en kleigrond. PraktijkRapport Rundvee 83. Animal Science Group/Praktijkonderzoek, Wageningen UR, Lelystad.
- InVeKoSV, 2015. Verordnung über die Durchführung von Stützungsregelungen und des Integrierten Verwaltungs- und Kontrollsystems. InVeKoS-Verordnung vom 24 Februar 2015 (BGBl.I S. 166), geändert 10 Juli 2015. Bundesministeriums des Justiz und für Verbraucherschutz, Berlin.
- LTO-Noord/LBI, 2014. Goud voor oud grasland. LTO-Noord, Drachten/ LBI, Driebergen. <http://www.melkvee.nl/nieuws/6237/opbrengst-oud-grasland-gelijk-tot-hoger>
- Natura 2000. www.rijksoverheid.nl/natura2000 en <http://www.natura2000.nl/pages/wat-is-natura-2000.aspx>
- NVWV, 2015. Verslag van themadag 'De bodem onder de melkveehouderij'. Nederlandse Vereniging voor Weide- en Voederbouw, Wageningen. <http://www.nvww.nl>
- Pelikaan F, 2011. Graslandvernieuwing in voor- of in najaar? Veeteelt, februari 2011: 28-29.
- Praktijknetwerk Graslandverjonging, 2015. Graslandverjonging op droge zandgrond. Praktijknetwerk Graslandverjonging 013-2014. <http://www.graslanddoorzaaien.nl>

Correspondentie adres voor dit rapport:

Postbus 16
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wageningenUR.nl/pri

PRI-rapport 637

Bij Wageningen UR proberen plantonderzoekers de eigenschappen van planten te benutten om problemen op het gebied van voedsel, grondstoffen en energie op te lossen. Zo worden onze kennis van planten en onze moderne voorzieningen ingezet om de kwaliteit van leven in het algemeen en de innovatiekracht van onze opdrachtgevers in het bijzonder te vergroten.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Correspondentie adres voor dit rapport:
Postbus 16
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wageningenUR.nl

PRI-rapport 637

Bij Wageningen UR proberen plantonderzoekers de eigenschappen van planten te benutten om problemen op het gebied van voedsel, grondstoffen en energie op te lossen. Zo worden onze kennis van planten en onze moderne voorzieningen ingezet om de kwaliteit van leven in het algemeen en de innovatiekracht van onze opdrachtgevers in het bijzonder te vergroten.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

